

KIRKEGÅRDE DER TALER TIL VORES SANSE

Tekst og illustration: Mette Fauerskov, mf@mflandskab.dk
 Kirkegårds konsulent i Ribe Stift, Møller & Fauerskov Landskabsarkitekter

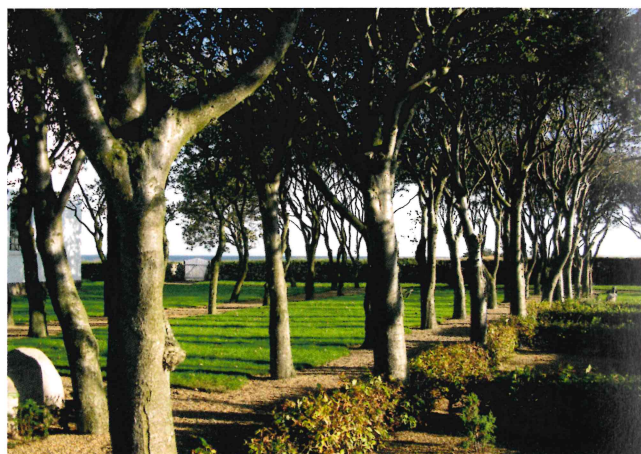
"Hvis man anerkender, at kirkegården er andet og meget mere end en deponeringsforanstaltning, så giver det ikke mening at tale om, at der er "for meget plads". Det er vel de færreste der synes, at der er for meget plads i Kongens Have eller i Fælledparken i København?"

Mere plads til det unyttige

Hendes Majestæt Dronningens kom i sin nytårstale i 2017 med en opfordring til "at gøre noget, der ikke er nødvendigt, noget der ikke er behov for, noget unyttigt". Lidt længere henne i talen siger hun: "Jeg tror, det er vigtigt med oplevelser, der taler til vores sanser, noget, der befrugter vores fantasi, som nærer tanken, og som kan gøre vores verden større - Det er slet ikke så unyttigt endda".

Det er befriende ord i en tid, hvor mange initiativer – også på kirkegårdsområdet – har sit udspring i økonomi (læs: besparelser) og i de værdier, der kan måles og vejes. Kirkegårdenes primære funktion som det sted, hvor vi begraver vores døde, er selv sagt umådelig nyttig, og interessant nok er kirkegården den eneste grønne type af grønne anlæg, hvor man kan tale om nytteværdi i direkte og målbar forstand.

Men kirkegården er meget andet end en hensigtsmæssig foranstaltning til deponering af døde. Kirkegården er kultur, kirkegården er historie, kirkegården er mindsted, kirkegården er et sted med lav puls, kirkegården er spirituel, kirkegården er en have, kirkegården er rekreativ. Alt sammen ganske "unyttigt", men samtidig både værdifuldt og meningsfuldt.

På Gl. Sogn Kirkegård, Ringkøbing Provsti, er der ikke "for meget plads", men en behagelig pause mellem rækkerne af gravsteder. De gamle seljerøn er stemningsgivende. Foto: Mette Fauerskov

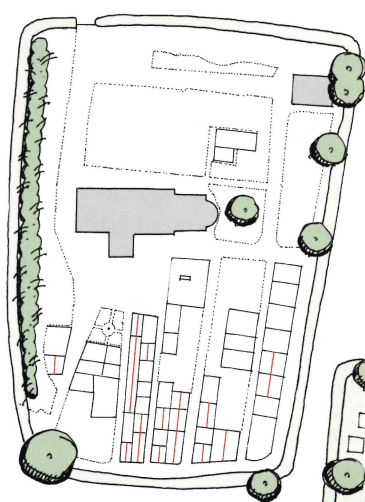
Når der tales om, at der er "for meget plads" på kirkegårdene handler det om, at der er for meget plads i forhold til behovet for gravpladsareal, altså til den målbare og primære funktion. I forhold til alt det andet, som kirkegården også er, altså alt det "unyttige", er der bestemt ikke for meget plads. Hvis man anerkender, at kirkegården er andet og meget mere end en deponeringsforanstaltning, så giver det ikke mening at tale om, at der er "for meget plads". Det er vel de færreste der synes, at der er for meget plads i Kongens Have eller i Fælledparken i København?

Lad os derfor være præcise i vores ordvalg og tale om, at der er "et faldende behov for gravpladsareal", hvilket sådan set blot er en ændring i kirkegårdenes funktionsbundethed. Når de arealer, der er funktionsbundne til gravpladser bliver færre, ligger det lige for, at det åbner muligheden for, at der gives mere plads til kirkegårdens andre funktioner. Så i stedet for at problematisere, at "der er for meget plads", må det hilses

velkomment, at der "bliver mere og mere plads" til de "unyttige" funktioner.

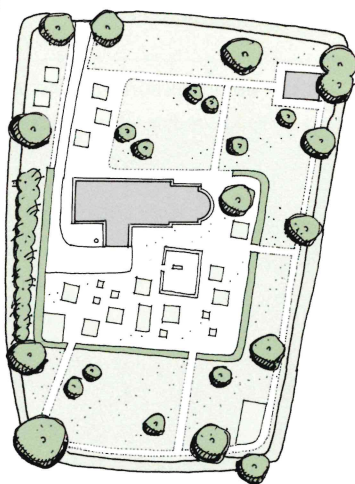
Tøndering Kirkegård

På en del kirkegårde er vejen hen imod at udnytte den ny-vundne plads at udarbejde en udviklingsplan. På Tøndering Kirkegård i Salling Provsti har et reduceret behov for gravpladser betydet, at kirkegården nu kan få en stor variation i det grønne udtryk og at den kan få et sammenhængende udtryk med en enkel og klar idé. Dermed bliver der også plads til mangfoldige, sanselige oplevelser.

Tøndering Kirkegård 2017. Hvide arealer er grus. Gravsteder med rød streg er ledige. Kirkegården fremtræder gold og affolket.

Udviklingsplan for Tøndering Kirkegård. Kirkegården bliver grøn, sanselig og med et naturpræget, udtryk. Omkring kirkens indgang er der et beskyttet haverum med gravsteder. Skitseforslag udarbejdet af Møller & Fauerskov Landskabsarkitekter

Kirkegården ligger højt i et vidstrakt, åbent landbrugslandskab. Der er indkig til kirken fra store afstande, og der er tilsvarende udsyn fra kirkegården, hvorfra man kan se adskillige andre kirker. Den særlige, frie og forblæste beliggenhed er en af kirkegårdens væsentlige karaktertræk.

Kirkegården har et forarmet udtryk, fordi gravsteder og grønne elementer løbende er blevet fjernet uden at der er tilført nyt, og fordi diger og flader bliver plejet mekanisk med et så højt plejeniveau, at den næsten er blottet for sanselige oplevelser. Alt i alt er kirkegården usammenhængende, åben, uden særpræg og alt for "pæn" i forhold til det omkringliggende landskab.

Næsten alle de aktive gravsteder ligger syd for kirken, hvor den gamle gravstedsstruktur stadig kan aflæses, da grusstierne er bevaret. Men området fremtræder "affolket", da der er mange ledige gravsteder, felter af græs og et meget stort grusareal ved kirkens indgang. Den nordlige del af kirkegården, som også er adgangsområde, fremstår karakterløs og gold med tæt klippede græsarealer, brede grusstier og et område langs diget, hvor en stor samling gamle gravminder er opmagasineret på en grusflade.

Der er ganske få begravelser på kirkegården, og der går flere år imellem, at der bliver anvist nye gravsteder. For tiden er der kun knap 30 aktive gravsteder, og med et befolkningstal på ca. 300 indbyggere må det forventes, at der fremadrettet vil blive behov for endnu færre gravsteder.

Udviklingsplanens hovedidé er, at kirkegården som helhed skal være grøn og med et naturpræget, "råt" og samtidig sanseligt udtryk, der harmonerer med det omgivende landskab, samtidig med at det vidstrakte ud- og indsyn fastholdes. En anden hovedidé er at etablere et beskyttet rum med et havepræget udtryk lige syd for kirken. Spændvidden i de grønne elementers udtryk, og dermed også i plejeniveauet bliver derved stor, hvilket giver varierede oplevelser.

Det lille "indre", haveprægede område indeholder det aktive gravstedsområde, der tænkes afgrænset af en bred, groft klippet hæk af taks eller en bræmme af fritvoksende buske, der skal have samme højde som diget. Afgrænsningen tjener til at adskille den haveprægede del fra den naturprægede del og til at definere et fortættet rum omkring kirkens indgang. Det indre område har et højere plejeniveau, men for at understrege det landlige præg, må græsset gerne blive så højt, at småplanter som ærenpris, bellis o.l. kan indfinde sig.

I det indre område er begravelsesfunktionen den primære, og her på stedet vil der i en meget lang tid fortsat være behov for individuelle gravsteder, der holdes plejet på traditionel vis. Behovet for forskellige gravstedstyper i fremtiden imødekommes ved, at der både kan anlægges små og store individuelle gravsteder i græsset, ligesom der er et felt til gravsteder med liggende gravminder i græs samt anonyme gravsteder. De individuelle gravsteder, der afgrænses af lave hække og skal ligge frit i græsfladen, kommer til at ligge med pauser, mellemrum og rytme og vil danne et fint mønster på fladen.

Bevæger man sig ud i den "ydre", naturprægede del af kirkegården vil attraktionerne være de nære oplevelser af en rig og varieret græs-urtevegetation, et frodigt dige, småtræer med årstidsvariation og den store landskabskontakt. Forbilledet for kirkegårdens ydre, naturprægede del er 17-1800 tallets græsklædte kirkegårde, som havde karakter af eng eller overdrev. Derfor udvikles græsarealerne hen imod at få karakter af eng

eller overdrev. I de første mange år vil de fremstå som højt græs, men efterhånden vil der udvikle sig en naturlig urtevegetation i græsset. For at man kan færdes, klippes der stier i det høje græs, hvori der skal være store mængder blomsterløg, f.eks. scilla, snepryd og vintergæk.

Det er tanken, at der gerne må indfinde sig mindre, selvsåede buske, f.eks. lave gråpil eller lave, vilde roser for at understøtte det naturprægede udtryk. I modsætning til i dag, hvor digerne holdes plantefri med intensiv ukrudtsbekæmpelse, skal en zone på ca. en halv meter langs digerne fremadrettet holdes uklippet og ligesom på digekronen skal gamle digeplanter som fingerbøl, kongelys og bregner have lov at vokse her.

For at forankre det kirkelige anlæg i landskabet og for at styrke årstidsvariation og perspektiv plantes enkelte nye træer af f.eks. seljerøn indenfor digerne. Endvidere plantes grupper af hvidtjørn for at give karakter og en menneskelig skala.

På kort sigt

Når vi taler om udviklingsplaner på kirkegårde med et faldende gravpladsbehov mødes vi somme tider af en skepsis, der går på, at gennemførelse af planen kommer til at tage uendelig lang tid, fordi man er bundet af aktive gravsteder. På Tøndering Kirkegård kan en meget stor del af planen gennemføres allerede nu, da der er store arealer uden aktive gravsteder, og man vil således snart kunne opleve en mærkbar forandring, også selv om nogle af elementerne først vil udvikle sig over tid.

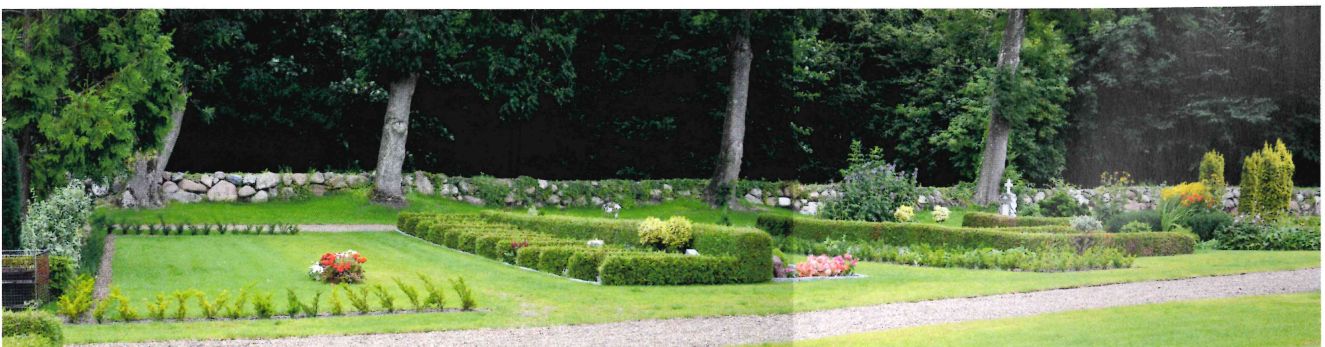
På den nærliggende og noget større og mere komplekse kirkegård i Durup, hvor vi i 2016 udarbejdede en udviklingsplan, valgte Menighedsrådet at gennemføre så meget af planen som muligt på én gang. Det har, bl.a. på den nordlige del af kirkegården, medført betydelige forandringer. Den nordlige del af kirkegården var præget af rækker med traditionelle gravsteder og af mange forskellige nyere gravstedstyper, der var blevet etableret på steder, hvor det på etableringstidspunktet var muligt. Set i sammenhæng med, at der var meget store grusbelagte arealer, fremstod området forvirrende, usammenhængende og uindbydende.

I udviklingsplanen i Durup blev det fastlagt, at området fremadrettet skal have parkpræg, hvor nye små individuelle gravsteder og gravsteder i fælles beplantning for kister og urner, kommer til at ligge med pauser og mellemrum i en vekselvirkning med mindre, hækafgrænsende rum til anonyme gravsteder og gravsteder med liggende gravminder i græs. Gravstederne kommer til at ligge i en rolig, luftig, frodig og indbydende komposition i en samlende flade af græs, og med små træer, der vil danne tag. Som dynamiske elementer vil store og små træer, hække, fællesbeplantning, gravstedsbeplantning, digevegetation og græs bidrage med dufte, lyde, vekslende lys, farver og frodighed, der taler til sanserne.

Selv om de nuværende gravsteder fortsat vil være der i en længere årrække, er der allerede nu blevet skabt en grøn og frodig helhed. Se før og efter-billederne.

Den nordlige del af Durup Kirkegård fremstod i 2016 usammenhængende og præget af store grusarealer. Foto: Mette Fauerskov

Allerede efter gennemførelse af 1. Etape af udviklingsplanen fremtræder den nordlige del af Durup Kirkegård i 2017 med øget frodighed og sammenhæng. Til venstre ses starten på et nyt rum til gravsteder med liggende gravminder i græs. De nuværende urnegravsteder bliver på sigt erstattet af nye, små gravsteder i en luftig komposition med pauser og mellemrum. Foto: Mette Fauerskov

På andre kirkegårde, hvor de ledige gravsteder ligger meget spredt, og hvor der kun i begrænset omfang kan frigøres sammenhængende, ledige arealer kan det – frem for at lave en detaljeret udviklingsplan – være mere hensigtsmæssigt i første omgang at fastlægge en overordnet strategi for, hvor det fremtidige aktive gravstedsområde skal ligge.

Et enkelt råd til disse kirkegårde er at plante træer på ledige gravsteder. Det er åbenlyst, at det er bestanden af karaktergivende træer, der er afgørende for, at der fortsat er en fin stemning, ro og frodighed. Og så vil der være noget at bygge videre på, når der efter en årrække er frigivet sammenhængende arealer, og en detaljeret planlægning kan påbegyndes.

Grønne og sanselige kirkegårde

Kirkegården er og skal fortsat være et eksistentielt og filosofisk rum, og som sådant må det være et rum, der - med Dronningens ord - kan give "oplevelser, der taler til vores sanser, noget, der befrugter vores fantasi, som nærer tanken, og som kan gøre vores verden større". Omsat til den fysiske virkelighed er det oplagt, at det er det grønne,

haven, parken og naturen, der skal have mere plads. Netop de grønne elementer tilbyder nemlig muligheden for rigt varierede, sanselige oplevelser. Det være sig oplevelser af årstidsvariation og livets cyklus, oplevelser af ro, oplevelser af linjer og flader, oplevelser af udsigter og tæthed, oplevelser af dufte og lyd, oplevelser af frodighed, oplevelser af blomster og meget mere.

For at kunne imødekomme kirkegårdens mange forskellige brugere må det grønne udvikles, så kirkegården kan bruges på forskellig måde, uden at der fastlægges nye, stedbundne funktioner. I stedet skal der arbejdes med de righoldige muligheder, der ligger i det grønne udtryk. Man må blandt andet overveje, om kirkegården fortsat være "pæn", plejet og ukrudtsfri, om den skal have et mere afslappet udtryk, hvor der er plads til vilde urter, højt græs og nedfaldne blade, eller om der skal være plads til vildtvoksende natur? Med udgangspunkt i det enkelte steds bindinger, historie og bevaringsværdier og i det enkelte sogns behov og ønsker, vil kirkegårdene derved kunne udvikle sig til at få vidt forskellige udtryk, og så kan man håbe på, at endnu flere mennesker får øjnene op for kirkegårdenes mangfoldige kvaliteter. ■

Træer giver karakter, stemning, årstidsvariation og historisk forankring. Plant træer på de ledige arealer! Vestervig Sct. Thøger Kirkegård.
Foto: Mette Fauerskov